

**МАСТАЦКА-ЭСТЭТЫЧНЫЯ АСАБЛІВАСЦІ МОВЫ
ПЕРСАНАЖАЎ ВАЕННАЙ АПОВЕСЦІ В. АСТАФ'ЕВА,
Р. БАКЛАНОВА, В. КАНДРАЦЬЕВА, В. БЫКАВА 1990-х гг.
Т. Р. Багарадава**

Полацкі дзяржаўны ўніверсітэт,
гуманітарны факультэт, зав. Стралецкі, 4, 211415,
г. Полацк, Рэспубліка Беларусь
e-mail: bogoradova1974@yandex.ru

У артыкуле адлюстраваны моўныя асаблівасці ўзнаўлення ваеннага кантэксту пісьменнікамі-франтавікамі – прадстаўнікамі беларускай і рускай «лейтэнанцкай прозы» – В. Быкавым, В. Астаф'евым, Р. Бакланавым, В. Кандрацьевым. Індывідуальныя стылі аўтараў адрозныя, але назіраецца падобная ідэйна-мастацкая скіраванасць, актыўны зварот да безуэфемічнай мовы, ацэначнай лексікі, вызначальных аўтарскіх рэмарак ва ўзнаўленні трагічнай ваеннай рэальнасці. Кантэкст 1990-х гг. даў пісьменнікам магчымасць больш поўна адлюстраваць ролю малодшага лейтэнанта ці шараговага салдата пры правядзенні ваенных дзеянняў і псіхалагічны стан асобы ў памежнай сітуацыі.

Ключавыя словы: «лейтэнанцкая проза»; хранатоп; наратарскія рэмаркі; безуэфемічная мова; ацэначная лексіка.

**ARTISTIC AND AESTHETIC ORIGINALITY OF THE LANGUAGE
OF THE CHARACTERS OF THE MILITARY STORY
BY V. ASTAFIEV, G. BAKLANOV, V. KONDRATIEV, V. BYKOV
OF THE 1990s.**

T. R. Baharadava
Polotsk State University,
Faculty of Humanities, Stralecky Lane, 4, 211415,
Polack, Republic of Belarus
e-mail: bogoradova1974@yandex.ru

The article shows the language features of the reproduction of the military context by writers-veterans-representatives of the the Belarussian and Russian «lieutenant's prose» – V. Bykov, V. Astafiev, G. Baklanov, V. Kondratiev. Individual styles of the authors are distinguishable, but there is a similar ideological and artistic orientation, an active appeal to the bezefemeskim language, evaluation vocabulary,

defining author's remarks in recreating the tragic military reality. The context of the 1990s gave the writers the opportunity to portray more fully the role of a second lieutenant or an ordinary soldier during military operations and the psychological state of the individual in a border situation.

Key words: «lieutenant's prose»; chronotope; narrative remarks; non-euphemistic language; evaluative vocabulary.

Беларускага аўтара В. Быкава і расійскіх пісьменнікаў-франтавікоў В. Астаф'ева, Р. Бакланова, В. Кандрацьева на ранніх этапах творчасці, а таксама і ў перыяд 1990-х гг. аб'ядноўвала прыналежнасць да супольнасці «лейтэнанцкай прозы», дзе самымі важнымі былі праўдзівасць і наяўнасць маральна-этычных крытэрыяў для паказу ўласнага трагічнага вопыту ваенных часоў. Зварот да жанру аповесці, што зрабіўся самым запатрабаваным аўтарамі-сведкамі падзей, таксама спрыяў глыбокаму, некан'юктурнаму адлюстраванню рэалій Вялікай Айчыннай вайны. Па словах крытыкаў, «хтосьці праўду разумеў хутчэй, а хтосьці і сёння не можа з ёю пагадзіцца» [1, с. 17]. Дзякуючы аптымальнаму жанраваму аб'ёму, канкрэтнасці, лаканічнасці, пэўнасці ў адлюстраванні хранатопы і цвёрдасці гуманістычных ідэйна-эстэтычных прынцыпаў у аповесцях пра вайну названых аўтараў гранічна праўдзіва і аб'ектыўна ўжоўлена ваенная рэальнасць. Яна сведчыць пра чалавечыя трагедыі, перажытыя людзьмі з некалькіх пакаленняў, з шэрагу постсавецкіх нацый і краін.

Даследчыкі адзначалі, што «адна з найвялікшых трагедый XX стагоддзя – Другая сусветная вайна – працягвае заставацца ў абсягу пільнай увагі як значна парадзелага шэрагу яе ўдзельнікаў, сучаснікаў, так і пасляваенных пакаленняў» [2, с. 8]. У прозе былых лейтэнантаў застаюцца спецыфічнымі аўтабіяграфічныя і мастацка-стылістычныя кампаненты, але прысутнічае падабенства крытэрыяў ацэнкі ваенных рэалій вачыма салдата-франтавіка. Адной з характарыстык ваеннай рэальнасці ў такой прозе з'яўляецца мова персанажаў. Віктар Астаф'еў (1924–2001) у мастацкім аналізе ваеннай тэмы спалучыў інтэлектуальны пачатак з лірычным кампанентам, прычым мэтай апошняга стала фарміраванне чытацкага суперажывання, умення радавацца за слухныя ўчынкі і захаванае жыццё вядучага персанажа – малодшага афіцэра або салдата-акопніка. Стыль пісьменніка з цягам часу трансфармаваўся, набыў да

1990-х гг. больш выяўленыя рысы публіцыстычнасці і палемічнасці. Адметнай характарыстыкай творчасці В. Астаф'ева на ваенную тэматыку стала эмацыянальная мова твораў, чаму ў значнай ступені спрыяла наяўнасць наратарскага «я», што ўзмацняе давер да аповеду. Рыгор Баклануў (Фрыдман, 1923 – 2009) у ваенных аповесцях спалучыў індывідуальную праўду пра вайну з антыпафасным раскрыццём яе сутнасці. Творы пісьменніка пазбаўлены знарочыстай філасафічнасці, аўтарскае маўлене скіравана да непасрэднай выяўленчасці. Вячаслаў Кандрацьеў (1920– 1993) прымаў удзел у адной з уплывовых бітваў Вялікай Айчыннай вайны – ваеннай аперацыі пад Ржэвам, і вядучай ў творчасці пісьменніка стала ржэўская тэматыка, якая вызначыла ідэйны спектр яго «малой прозы». Калі В. Кандрацьеў прыйшоў у літаратуру, яму было ўжо амаль пяцьдзсят гадоў, таму мова гэтага сталага чалавека па-мастацку напоўненая і дынамічная. Васіль Быкаў (1924–2003) – адзін з выбітных прадстаўнікоў беларускай ваеннай прозы сусветнага маштабу, намінаваны ў свой час на атрыманне Нобелеўскай прэміі, быў адным з маладзейшых і самых смелых пісьменнікаў-ветэранаў. Наяўнасць лаканічнага і драматызаванага стылю ў сукупнасці з дакладнай, лаканічнай і «сухаватай» мовай надало творам пісьменніка арыгінальнасць і наблізіла яго рэалізм да паэтыкі прытчы.

Пісьменнікі-франтавікі перажылі асабістую трагедыю, таму праз усё жыццё пранеслі пачуццё маральнага абавязку, якое выразілася ў неабходнасці расказаць пра нягоды ваеннай рэальнасці, перасцерагчы наступныя пакаленні ад наступстваў неабдуманых дзеянняў, заклікаць да адказнасці за прыняцце рашэнняў. Мастацкая адметнасць мовы аўтарскіх персанажаў пазначана акаляючай ваеннай і мірнай рэальнасцю, сацыяльным статусам чалавека і яго роляй ў кантэксце ваеннага і паваеннага часу. Стылістыка тэкстаў, мова адлюстравання жыцця ў абставінах вайны скіраваная на мастацкія характарыстыкі прадстаўніка пэўнага сацыяльнага асяроддзя, статусу, ваеннага рангу. Узвышаная або нейтральная лексіка службыць перадусім для перадачы драматычнага або патрыятычнага пафасу, апісання дзеянняў каманднага (лейтэнанцкага) складу ці шараговых байцоў, для ўзвелічэння Радзімы і сумленнай яе абароны ад ворага. Эмацыянальны напал і філасофскія падтэкставыя адсылкі вызначаюць лексіку для характарыстыкі шматпакутнага чалавека ў аповесці В. Астаф'ева «Вясёлы салдат» («Веселый солдат», 1998), дзе для пе-

раканаўчасці аповед вядзецца ад першай асобы: *О-о, война, о-о, бесконечные тяготы и бедствия российские! Только они объединяют наш народ, только они выявляют истинную глубину его характера, и плывем мы устало от беды до беды, объединенные жаждой добра* [3].

Рэалістычна адлюстроўваючы вайну, аўтары падкрэслівалі трываласць і мужнасць салдата ў самых трагічных і безвыходных памежных сітуацыях. Р. Бакланаў у аповесці «Свой чалавек» («Свой человек», 1990) адзначаў трываласць ваеннага братэрства ў барацьбе з негатыўнымі праявамі быцця (генацыд, уладалюбства, карупцыя, інш.) не толькі ў ваенны, але і ў мірны час: *Вроде бы чего стоит человеческая жизнь? А все равно народ душой разогнулся. Нанукались народа* [4]. Важнай моўнай характарыстыкай апошняга твора В. Кандрацьева «Гэты сорок восьмы» («Этот сорок восьмой», 1990) і аповесці «Загладзіць крывёю» («Искупить кровью», 1991), а таксама аповесці В. Быкава «Пакахай мяне, салдацік» (1996) стала ўжыванне для апісання дзеянняў шараговага салдата падчас бою слоў з суфіксамі памяньшальна-ласкальнага значэння: *Бежали, падали, поднимались, снова падали и опять поднимались, крича что-то на ходу, и – если откровенно – совсем не надеялись достигнуть той небольшой деревеньки, на которую наступали, потому что как ни бежали, оставалась она очень далекой, и не верилось, что при таком вот смертном огне смогут приблизиться к ней для последнего рывка...* («Загладзіць крывёю») [5]; *Такі гарадок пляжаць. Без якой патрэбы. Усё роўна хутка канец. Нікуды не дзенуца* («Пакахай мяне, салдацік») [6].

Постаці лейтэнанта або шараговага салдата спадарожнічае антаганістычны паказ ваеннага кіраўніцтва і грамадзянскіх чыноўнікаў усіх рангаў: амаль усе аповесці перыяду 1990-х гг. для апісання іх дзеянняў выкарыстоўваюць нізкую, грубую і прастамоўную лексіку. У творы В. Быкава «Сцюжа» (1969, 1991), які дапісваўся ў 1990-я гг., у поле зроку трапляюць асаблівасці маўлення прадстаўнікоў беларускай улады з розных даваенных часоў, і ўжыванне русізмаў тут апраўдана імкненнем аўтара да крытычнага падтэксту: – «*Что, не найдешь, о что расчехвостить? – гырчэў Дашэўскі. – О фундамент бей! Вон об угловой камень». Азевіч няўме-ла ўдарыў аб вугал, камень адскочыў і пляската лёг у грязь. «Ну ты неумека, мать твою перемать! – вызверыўся Дашэўскі. Бей сильней»* [7].

Мастацкім прыёмам перадачы асаблівасцей маўлення кіраўніцтва з'яўляецца наратарская характарыстыка, для якой, напрыклад, у творы В. Астаф'ева «Так хочацца жыць» («Так хочется жить», 1995), выкарыстаны шматлікія эпітэты са зніжанай ацэнкай, вульгарызмы і прастамоўі: <...> *Получив власть, сами могли только унижать подчиненных, унижаться перед вышестоящими начальниками, и глядящий в землю, ссутуленный, как бы уж во все сломленный человек был для них приемлемей того, кто смел глядеть вверх, – не задирай рыло, коли быть тебе внизу судьбой определено* [8]. Важны ідэалагічны падтэкст нясе супрацьстаянне прадстаўнікоў тылу і салдат з перадавой. Абвастэрэнне ўзаемаадносін (асабліва ў аповесцях В. Астаф'ева і В. Кандрацьева) выражана праз ужыванне ацэначнай лексікі для перадачы пагарды салдата да тылавікоў: *В конвойном полку толклось множество рядовых и командиров, успешно отсидевшихся в тылу, пресмыкающихся, исподличавшихся. Пополнение из раненых фронтовиков не могло не вступить в конфликт с этакой шайкой. И вступило* [8].

Характэрнай рысай «лейтэнанцкай прозы» стала аб'ектыўнае ўзнаўленне выпадкаў адмоўнай рэальнай сітуацыі на франтах: недальнабачнасць каманднага складу падчас баявых аперацый, жорсткасць ваеннага кіраўніцтва ў адносінах да падначаленых, нягоды ваеннага быту, недастатковае забеспячэнне салдат зброяй і рыштункам, – усё гэта адлюстравана праз мастацкія адступленні наратара з ужываннем лексікі, якая мае наўмысна зніжаную ацэнку, і ў якой для стварэння каларыту дамнуюць адпаведныя эпітэты: *Коляша Хахалин из нарядов, почитай, не вылезал – этого старшину, как и Растаскуева, борца за исправную службу, отчего-то бесило, что рядовой, занюханннй солдат, к тому же хромой, читает книги, хорошо поет и, главное, пишет стихи* [8]. В. Астаф'еў у аповесці «Абертон» («Обертон», 1995–1996) звярнуў увагу на лёс жанчыны на вайне. Псіхалагічны стан даведзенай да роспачы асобы, яе імкненне суперажываць блізкаму, думаць пра лёс краіны знайшлі выражэнне ў шматлікіх наратарскіх паўторах, выклічніках, рытарычных пытаннях, якія выконваюць ролю народнага плачу-галашэння: *Ах, Сереженька, Сереженька! Мальчик ты мой, мальчик!.. Чего же это мы, люди русские, такие неприкаянные, такие позаброшенные... За что судьба так немилостива к нам?* [9].

Савецкая літаратура пра вайну вельмі часта сцірала нацыянальныя межы, аднак у творчасці прадстаўнікоў «лейтэнанцкай прозы» этнічнаму знайшлося адпаведнае месца: В. Астафёў, Р. Бакланаў і В. Быкаў падкрэслівалі нацыянальную прыналежнасць салдата-воіна. У творах В. Кандрацьева і В. Быкава назіралася сацыяльная дыферэнцыяцыя: у аповесці «Загладзіць крывёю» аўтар выразна падкрэсліваў паходжанне рускага салдата-ваякі, а аўстрыйскі прафесар біялогіі Шарф з аповесці «Пакахай мяне, салдацік» ужываў у маўленні германізмы. В. Быкаў выкарыстоўваў русізмы ў мове савецкіх воінаў-вызваліцеляў Аўстрыі з мэтай перадачы іранічнага падтэксту – гэта крытыка персанажаў, якія адмаўляюцца не толькі ад традыцыйнай мовы, але і ад традыцыйнай этыкі, а таксама крытыка амаральнасці ва ўладзе і недапушчальных паводзін савецкіх салдат на чужой тэрыторыі.

Такім чынам, перыяд 1990-х гг. абудзіў творчую энергію аўтараў, даў магчымасць больш свабоднага адлюстравання рэчаіснасці, падштурхнуў пісьменнікаў-франтавікоў да актыўнага пошуку адказаў на пытанні пра месца і ролю асобы ў ваеннай і паваеннай рэальнасці, абвастрыў упрыняцце гісторыка-культурнага кантэксту, што ўвасобілася ў шматлікіх пошуках форм і спосабаў маўленчага вызначэння: праз аповед ад першай асобы, наратарскія рэмаркі, ужыванне безэўфемічнай мовы.

Бібліяграфічныя спасылкі

1. Сінькова, Л. Д. Беларуская «звышлітаратура»: літаратуразнаўчыя і літкрыт. артыкулы / Л. Д. Сінькова. – Мінск: Кнігазбор, 2019. – 224 с.
2. Гісторыя беларускай літаратуры XX стагоддзя: у 4 т. / рэдкал.: У. В. Гніламёдаў (гал. рэд.) [і інш.]. – Мінск: Беларуская навука, 2004. – Т. 3: 1941–1965 / У. В. Гніламёдаў [і інш.]. – 2004. – 952 с.
3. Астафьев, В. Веселый солдат / В. Астафьев // Электронная библиотека Libking.ru [Электронный ресурс]. – 2017. – Режим доступа: <https://libking.ru/books/literature-war/66061-viktor-astafev-veselyu-soldat.html>. – Дата доступа: 20.01.2020.
4. Бакланов, Г. Свой человек / Г. Бакланов // Электронная библиотека Libra.ru [Электронный ресурс]. – 2017. – Режим доступа: <https://e-libra.ru/read/173188-svoy-chelovek.html>. – Дата доступа: 20.01.2020.
5. Кондратьев, В. Искупить кровью / В. Кондратьев // Литмир [Электронный ресурс]. – 2011. – Режим доступа: <https://www.litmir.me/bg/?b=59125&p=1>. – Дата доступа: 30.10.2020.

6. Быкаў, В. Пакахай мяне, салдацік / В. Быкаў // Беларуская палічка [Электронны рэсурс]. – 2015. – Рэжым доступу: https://knihi.com/Vasil_Bykau/Pakachaj_mianie_saldacik.html. – Дата доступу: 30.01.2020.
7. Быкаў, В. Сцюжа / В. Быкаў // Беларуская палічка [Электронны рэсурс]. – 2015. – Рэжым доступу: https://knihi.com/Vasil_Bykau/Sciuzza.html. – Дата доступу: 30.01.2020.
8. Астафьев, В. Так хочется жить / В. Астафьев // Электронная библиотека Литмир [Электронный ресурс]. – 2017. – Режим доступа: <https://www.litmir.me/bg/?b=2055&p=1>. – Дата доступа: 30.01.2020.
9. Астафьев, В. Обертон / В. Астафьев // // Электронная библиотека Libking.ru [Электронный ресурс]. – 2017. – Режим доступа: <https://libking.ru/books/prose-/prose-rus-classic/131805-2-viktor-astafev-oberton.html#book>. – Дата доступа: 30.01.2020.

КУЛЬТУРОЛОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ПЕРЕВОДА АНГЛОЯЗЫЧНЫХ ЗАВЕЩАНИЙ

А. А. Прибыткова

ФГБОУ ВО «Липецкий государственный педагогический
университет имени П.П. Семенова-Тянь-Шанского»,
ул. Ленина, д. 42, 398020,
Липецк, Россия
e-mail: pribytkovaanna@yandex.ru

В статье рассматривается англоязычное завещание как вид правовых документов. Определяются культурологические особенности перевода англоязычных завещаний с английского языка на русский.

Ключевые слова: правовой документ; завещание; культурологические особенности; терминология; перевод; экстралингвистические факторы.

CULTURAL FEATURES OF TRANSLATION OF ENGLISH WILLS

A.A. Pribytkova

Lipets State Pedagogical University, 42 Lenin Str, 398020,
Lipetsk, Russia
e-mail: pribytkovaanna@yandex.ru